

LA LITERATURA A LA UNIVERSITAT: ENTRE PREGUNTES, DUBTES I INCERTESES

GEMMA LLUCH

Universitat de València

Resum

Aquest article és una aproximació a la situació de l'ensenyament universitari de la literatura catalana. Per a realitzar-lo, hem triat una mostra de cinc universitats públiques de tot l'àmbit lingüístic per conèixer el nombre d'estudiants i les sortides professionals del grau de Filologia Catalana. A continuació, a partir de la informació de les guies docents, analitzem els principals continguts de les 57 assignatures dels graus que hem utilitzat com a mostra. En segon lloc, aportem algunes dades del context cultural, lector o literari de la societat per a la qual formem els estudiants de filologia. Finalment, proposem quatre accions sobre el paper que hauria de tenir l'ensenyament de la literatura catalana en els nous projectes educatius i en un hipotètic nou estat.

Paraules clau: Literatura catalana, ensenyament universitari, cànon literari, paraliteratura.

Abstract

This article examines the current state of the teaching of Catalan language and literature to university undergraduates. Data is presented from a sample of five public universities in Catalonia to determine the total number of students enrolled in their degree programmes in Catalan language and literature and the types of professional outcomes that await graduating students. The main contents of the 57 subjects making up these programmes is then analysed, based on the respective teaching guides. Next, various data is offered regarding the cultural and literary context—and reading habits—of the society in which students of Catalan language and literature find themselves. Finally, we set forth four proposals regarding the role that the teaching of Catalan language and literature should have in any new plans for education and a hypothetical changed political context.

Keywords: Catalan literature, university education, literary canon, paraliterature.

En primer lloc, vull agrair al Departament de Filologia Catalana de la UAB i, especialment als coordinadors, els professors Daniel Casals i Francesc Foguet, la creació d'un espai de diàleg i de construcció de ponts entre els diferents actors que conformem una part fonamental de l'ecosistema de la llengua i la literatura catalanes. També dono les gràcies a l'Institut d'Estudis Catalans per la publicació dels materials resultants que ens ajuden a projectar-ne la reflexió i, òbviament, vull agrair la invitació per poder aportar-hi una nova peça.⁷

1. LES PREGUNTES

Els coordinadors d'aquest simposi ens inviten a compartir dades sobre la situació de la literatura a la universitat, aportar propostes de millora i reflexionar sobre el paper que hauria de tenir en els nous projectes educatius i en un hipotètic nou estat. La primera pregunta que em vaig fer va ser: per què han triat un perfil com el meu.

Un perfil d'analista del discurs i amb les línies d'investigació sobre lectura en pantalles, polítiques públiques i relat paraliterari. Això significa que fem recerca interdisciplinària amb psicòlegs o antropòlegs de la cultura, usem metodologies qualitatives, etnografiem les pràctiques dels *booktubers* o del fòrum com el *Què llegeixes* o les experiències col·laboratives de lectura literària dels professors en l'educació no universitària. Habitualment, no utilitzem el terme *literatura*, sinó *relat popular* o *paraliteratura*; ni *cultura*, sinó *indústria de l'entreteniment*. En definitiva, un perfil d'algú que treballa amb un objecte d'estudi que se situa en la frontera de l'edifici literari, que utilitza metodologies d'anàlisi multidisciplinàries amb la finalitat d'obtenir-ne dades que ens ajuden a entendre la lectura actual. Des d'aquesta perspectiva, enfocaré la meua intervenció en aquest simposi.

Per a contestar la primera pregunta, quina és la situació de la literatura a la universitat, partim de les dades. Per a les persones que no

7. Vull agrair els comentaris i els suggeriments dels companys Anna Esteve i Maria Àngels Francés de la Universitat d'Alacant, i Ramon Rosselló i Carme Gregori de la Universitat de València.

hi treballen, cal recordar que possiblement els professors universitaris som els treballadors que més avaluacions, informes de rendiment o prospectives passem. Els nostres estudiants ens avaluen cada any, els departaments, les universitats però també diferents agències externes; per tant, no podem amagar què fem, com ho fem, quin és el resultat del nostre treball o el grau de satisfacció de l'alumnat.

Així doncs, per a mostrar el mapa de l'ensenyament de la literatura catalana he triat una mostra de cinc universitats públiques de tot l'àmbit lingüístic i els primers dos apartats informen sobre el nombre d'estudiants i les sortides professionals del grau de Filologia Catalana, és a dir, el context dels estudis filològics; els dos següents, sobre la presència i el contingut de les assignatures de literatura. Seria interessant acompanyar la lectura d'aquestes dades amb les aportades pel professor Jaume Aulet (2012) en el primer simposi perquè, a més d'enriquir el mapa que presentem, ens permetrà dibuixar una petita història de com ha evolucionat la literatura catalana en l'ensenyament universitari.

1.1. ELS ESTUDIANTS DE FILOLOGIA CATALANA

La taula 1 informa sobre el nombre d'estudiants de primera matrícula de les universitats analitzades en el curs 2015-2016. Les xifres del grau de la UAB són dobles ja que són 16 els estudiants de Filologia i 49 els matriculats en les combinacions Català-Anglès i Català-Espanyol. De manera similar, els estudiants que es matriculen a la UB poden triar també les combinacions Llengües i Literatures Modernes, Lingüística i Lingüística Romànica.

Abans d'interpretar els resultats anteriors, és important conèixer quina és l'avaluació que fan les agències d'avaluació externa sobre aquestes dades. Per exemple, en el cas de la Universitat de València el grau va ser avaluat el curs 2015-2016 i l'Agència Valenciana d'Avaluació i Prospectiva⁸ afirma que «el hecho de que no se cubran las plazas ofertadas no es una consecuencia de la estructura o desarrollo de este

8. Vegeu http://www.uv.es/uq/Acred/Grau/INF2017/1001_ACR1-Avap.pdf

grado sino que se debe a una situación más generalizada de los estudios de filología en la sociedad moderna que no solo afecta a los estudios de filología catalana».

Taula 1. Nombre d'estudiants de primera matrícula

<i>Universitat</i>	<i>Denominació del grau i enllaç</i>	<i>2015-2016</i>
UAB	Llengua i Literatura Catalanes	16 (49)
UB	Filologia Catalana	50 (22)
UIB	Llengua i Literatura Catalanes	16
URV	Llengua i Literatura Catalanes	13
UV	Filologia Catalana	61

Font: Coordinadora d'Estudis Universitaris de Filologia Catalana

Els diferents informes aporten dades sobre els nostres estudiants; per exemple, l'*Informe anual intern de seguiment i avaluació del grau de Llengua i Literatura Catalanes*⁹ realitzat a la UIB durant el curs 2014-2015 diu que els titulats del grau de Llengua i Literatura Catalanes puntuen amb un 7,2 sobre 10 la pregunta de quin és el grau de satisfacció que tenen amb els estudis, quan la dada general de la Universitat és del 6,8.

El grau de la Universitat de Barcelona va ser avaluat per l'Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya¹⁰ durant el curs 2016 i l'informe diu que «la metodologia docente està dissenyada con el objetivo de ofrecer oportunidades a los estudiantes para integrar los resultados de aprendizaje. Las evidencias documentadas de las consecuciones de los estudiantes ponen de manifiesto un adecuado nivel de formación de los estudiantes y satisfacen suficientemente los requisitos del nivel especificado en el MECES para la titulación». De manera similar, l'Agència Valenciana d'Avaluació i Prospectiva en l'avaluació del 2017 diu que «durante la visita se constató el elevado

9. Vegeu https://portal.uib.cat/documents/22134/386332/GLLC-IAS-14_15-04_03_2016.pdf/8f454c6e-3df5-4291-adb7-5d784275a62e

10. Vegeu http://estudis.aqu.cat/informes/Web/Titulacio/Detail?ti_codiDGU=619

grado de coordinación docente entre los profesores implicados y el alto grado de satisfacción de los alumnos. [...] Las evidencias proporcionadas demuestran claramente que el profesorado [...] es experto, muy implicado en el desarrollo del grado, con numerosos profesores con varios tramos de docencia y de investigación. Se ve claramente que esta estabilidad y calidad del profesorado revierte muy positivamente en el desarrollo del grado. En las entrevistas tanto los alumnos como los egresados manifestaron un alto nivel de satisfacción con el profesorado».

1.2. LES SORTIDES PROFESSIONALS DELS ESTUDIS DE FILOLOGIA CATALANA

Les sortides professionals del grau són similars en els casos de les quatre universitats: els graduats en els estudis de llengua i literatura catalanes poden desplegar la seua activitat professional en quatre àmbits principals: i) la docència de la llengua catalana i la seua literatura; ii) l'assessorament lingüístic i cultural en els mitjans audiovisuals, el món editorial o l'Administració pública (incloent-hi la redacció, correcció i traducció de textos); iii) la gestió cultural en l'Administració i l'empresa privada i, finalment, iv) la investigació.

Aquests són els quatre àmbits que descriu el web de la Universitat de València, la resta de les universitats analitzades concreten més cadascuna de les sortides. El resultat de l'anàlisi de les dades que ofereixen en els webs dels diferents departaments ha aportat 19 tipus de perfils professionals:

1. Ensenyament (primari, secundari, superior)
2. Català per a estrangers
3. Recerca (lingüística i literària)
4. Planificació lingüística, gestió del multilingüisme, etc.
5. Correcció lingüística i assessorament
6. Administracions públiques (estatals, autonòmiques i locals)
7. Producció editorial: edició, correcció, redacció, gestió, activitats diverses

8. Edicions crítiques
9. Indústries culturals: gestió cultural, dinamització, programació, festivals culturals
10. Crítica literària
11. Producció del discurs oral i escrit
12. Indústries audiovisuals, mitjans de comunicació escrits i audiovisuals: redacció, correcció, edició, opinió, reportatges, guionatge
13. Terminologia
14. Noves tecnologies
15. Foniatria, ortologia, patologies de la parla en general
16. Traducció
17. Gestió del patrimoni cultural, literari, escrit i oral
18. Creació artística: poesia, narrativa, teatre, assaig, guionatge, prosa periodística, etc.
19. Mediació lingüística i intercultural

La taula 2 informa de l'ordre de prioritats que apareix al web corresponent. Per exemple, totes les universitats situen com a primera sortida professional «1. Ensenyament primari, secundari, superior» però la sortida «3. Recerca (lingüística i literària)» la UB la situa en el tercer lloc; la UIB, en el segon; la UV, en el quart, i la URV, en el vuitè. A més, hi ha sortides com la «11. Producció del discurs oral i escrit», la «14. Noves tecnologies», la «15. Foniatria, ortologia, patologies de la parla en general», la «18. Creació artística: poesia, narrativa, teatre, assaig, guionatge, prosa periodística, etc.» o la «19. Mediació lingüística i intercultural», que només les proposa una universitat.

Una dada important, compartida per totes les titulacions, és el resultat de l'*Informe d'acreditació* de la Universitat de Barcelona¹¹ realitzat el 2016, que en el punt 6.4 afirma: «La tasa de ocupación es superior a la de la población activa para el mismo periodo de referencia y tramo de edad, y es superior a la de titulaciones similares».

11. Vegeu http://estudis.aqu.cat/informes/Web/Titulacio/Detail?ti_codiDGU=619

Taula 2. Sortides professionals dels estudis de filologia catalana

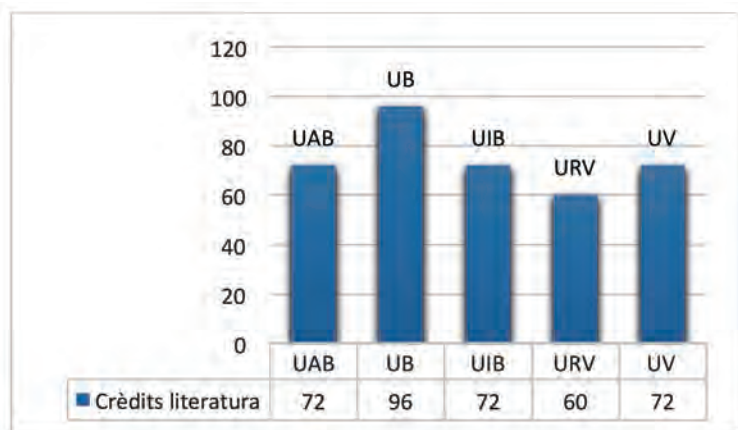
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
UAB	1	1	4	5	-	8	2	-	6	3	-	7	-	-	-	-	-	-	-
UB	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	-	-	-	-
UIB	1	-	2	4	3	-	7	-	10	-	-	5	-	-	-	6	-	-	8
URV	1	2	8	2	8	-	3	-	7	4	-	5	-	-	-	2	6	9	-
UV	1	1	4	2	2	2	2	2	3	-	-	2	2	-	-	2	3	-	-

Font: Elaboració pròpia a partir dels webs universitaris

1.3. LA PRESENCIA DE LA LITERATURA

Del total dels 240 crèdits que un estudiant ha de cursar, quants corresponen a continguts de literatura? A partir de les dades concretes de cada grau (i que poden consultar-se en l'apèndix), el gràfic 1 representa el nombre de crèdits específics de literatura. Per a una interpretació correcta de les dades, hem de deixar clar que no hem comptat els crèdits que corresponen a les optatives, per tant, cal comptabilitzar sobre 210 crèdits.

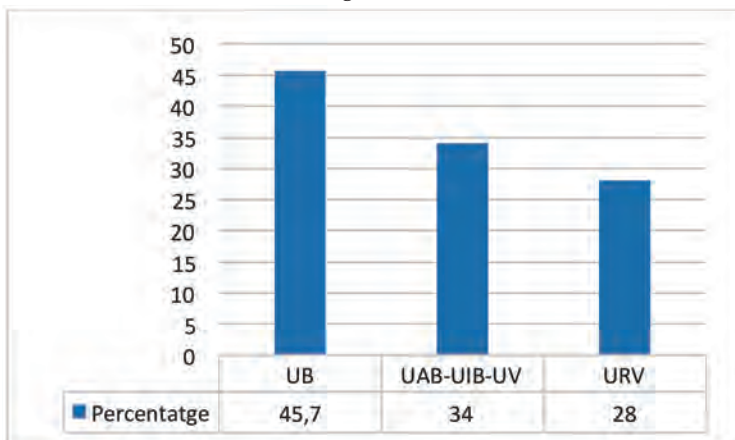
Gràfic 1. Nombre de crèdits de literatura

Font: Elaboració pròpia a partir dels webs universitaris

En definitiva, el percentatge de crèdits dedicats a l'ensenyament de la literatura és el 45,7 de la UB; el 34 de la UAB, UIB i UV, i el 28 de la URV.

Gràfic 2. Percentatge de crèdits de literatura

Font: Elaboració pròpia a partir dels webs universitaris

1.4. ELS CONTINGUTS DE LES ASSIGNATURES DE LITERATURA

Una guia docent és el document oficial que diferents organismes verifiquen i avaluen per garantir que és un fidel reflex del que ocorre a les aules universitàries. Recull els objectius, les competències, els resultats d'aprenentatge, els continguts, les lectures, la metodologia, les activitats formatives, les activitats d'avaluació i la bibliografia de cada assignatura del grau.

Hem analitzat les guies docents de les 57 assignatures de literatura catalana de les cinc universitats i les dades resultants informen del caràcter pràctic i teòric dels continguts que s'hi imparteixen, de la diversitat de continguts centrada en els eixos fonamentals de l'estudi de la literatura i de com s'hi proposa un estudi de la literatura catalana en relació amb la universal.

Més concretament, l'anàlisi comparativa dels continguts ha permès resumir-los i agrupar-los per a poder tenir una perspectiva global de com s'enfoca l'ensenyament de la literatura catalana a la universitat. Així doncs, els grans blocs de continguts que s'hi treballen són els següents:

A. Sobre la crítica, conceptes, terminologia i metodologia

— El coneixement i la discussió dels conceptes de cànon, tradició i clàssic a partir de la lectura completa o de fragments escollits de les obres més representatives i influents en el camp del pensament i la creació literària.

— El coneixement de la terminologia i les metodologies pròpies de l'estudi de la literatura, del pensament teòric de cada època literària i l'anàlisi de textos literaris.

— La familiarització amb els textos i autors principals que han configurat la història del pensament i de la crítica literària per conèixer de primera mà les qüestions que s'han considerat més rellevants en l'àmbit dels estudis literaris.

— L'estudi de les obres literàries des d'una perspectiva teòrica i comparatista.

B. Sobre la història de la literatura catalana

— La contextualització dels grans moviments i corrents de la literatura catalana en relació amb les tradicions literàries universals.

— El sentit del procés històric, sensibilitat i judici dels valors del passat.

— La construcció crítica dels processos culturals i literaris en el context sociocultural.

— La identificació de la informació específica que el pensament teòric i la crítica de la literatura de cada època atribueixen a la literatura.

— La comprensió d'un text en el context cultural i lingüístic de la seua època.

— L'estudi de la literatura catalana a partir de la periodització habitual.

— El reconeixement dels codis lingüístics i literaris específics de la cultura catalana de cada època.

— El coneixement de l'evolució històrica de la literatura i la seua articulació en gèneres literaris.

— El coneixement crític de les fonts d'informació disponibles i els coneixements adquirits per aconseguir una comprensió precisa i ordenada dels fenòmens literaris i culturals de cada període.

C. Sobre els gèneres

— La pràctica en la lectura precisa i analítica de textos catalans en les diferents modalitats i gèneres del discurs.

— L'anàlisi i crítica dels textos de diferents gèneres: els elements característics, els conceptes i mètodes propis de l'anàlisi de cada tipus d'obra.

D. Sobre les capacitats

— La composició d'un text que comuniqui els coneixements adquirits, articulant un discurs correcte, coherent, cohesionat i adequat al context comunicatiu.

— El coneixement dels autors i de les obres més rellevants amb les estratègies de lectura que li permetin elaborar un discurs crític.

— El desenvolupament d'un pensament i un raonament crítics i saber comunicar-los de manera efectiva tant en les llengües pròpies com en una tercera llengua.

— L'anàlisi amb correcció i profunditat dels aspectes concrets i la redacció d'una crítica ajustada als models d'una crítica pròpia dels mitjans de comunicació, etc.

1.5. RESULTATS

Jordi Ginebra (2015: 221), en parlar en nom de la Coordinadora d'Estudis Universitaris de Filologia Catalana,¹² afirmava en el II Sim-

12. «La Coordinadora va ser creada per contribuir a la normalització cultural i universitària del país, i perquè hi ha problemes que afecten l'ensenyament universitari de la llengua i la literatura catalanes. Els objectius de la Coordinadora són potenciar els estudis universitaris de llengua i literatura catalanes, contribuir a prestigiar-los i

posi que: «no formem filòlegs erudits (si és que alguna vegada n'hem format) sinó professionals del patrimoni lingüístic i literari del país». Dos anys després, les dades aportades anteriorment ratifiquen aquesta declaració: la literatura catalana a la universitat treballa continguts teòrics i pràctics; a l'hora de planificar-ne el treball, considera els objectius, les competències, els resultats d'aprenentatge, els continguts, les lectures, la metodologia, les activitats formatives, les activitats d'avaluació i la bibliografia més rellevant.

A més, les diferents avaluacions (tant les realitzades pels estudiants com les de les agències internes i externes a la universitat) imposen mecanismes que ens aporten dades per a poder reflexionar sobre l'ensenyament i, si és necessari, canviar-ne les dinàmiques de treball. Així doncs, ens permeten ajustar any rere any el nostre treball docent. I és important repetir que aquestes avaluacions constaten la satisfacció dels estudiants amb la formació rebuda i l'alta taxa d'ocupació dels graduats.

2. ELS DUBTES

Els dubtes han aparegut quan he rellegit la segona demanda dels coordinadors: aportar propostes de millora i reflexionar sobre el paper que hauria de tenir en els nous projectes educatius i en un hipotètic nou estat.

La nostra tasca és formar els futurs professionals de la docència de la literatura i de la llengua catalanes, de l'assessorament cultural en els mitjans audiovisuals, el món editorial o l'Administració pública, de la gestió cultural i de la investigació en llengua i literatura. Ara bé, quan analitzem el context cultural, lector o literari de la societat per a la qual els formem ens plantejem un dubte: és responsabilitat de la universitat reformar aquest context o incidir-hi de manera directa o és responsabilitat d'altres actors de l'ecosistema cultural, lector i literari? He triat alguns exemples.

vetllar per la presència de la llengua catalanes, en la formació dels universitaris catalans» (GINEBRA, 2015: 217).

2.1. LA LITERATURA I LA SOCIETAT

Com escrivia Jordi Castellanos (2005, citat a 2013: 69), la literatura és un producte històric, és a dir, subjecte a l'evolució que li imposen les funcions que pugui resultar dins d'una societat en constant transformació. Dotze anys més tard, quina n'ha estat l'evolució? La gran majoria dels títols més llegits (per adults, joves o infants) són relats paraliteraris o relats comercials sense arrel a una tradició literària, independents de la llengua d'edició. Com a exemple, la foto 1 (*La Vanguardia*, 25 de febrer de 2017), que mostra la presentació d'un llibre publicat en les dues llengües i amb el nom de l'autor en català i castellà.

Foto 1. *La Vanguardia*, 25-02-2017

O la foto 2 (*La Vanguardia*, 28 de gener de 2017), que informa de la llista dels llibres més venuts, i 4 dels 6 llibres apareixen tant en català com en castellà.

Aquests dos exemples són una mostra dels resultats del darrer estudi (en el moment que redactem aquest text) realitzat per l'empresa Conecta (2016) sobre els hàbits de lectura a Catalunya, segons el qual els 4 llibres més llegits en català durant el 2015 van ser *Invictus*, la trilogia *El Segle*, de Ken Follett, *El temps entre costures*, de Maria Dueñas, *Cançó de gel i foc*, de George R. R. Martin, i la trilo-

gia *De Baztan*, de Dolores Redondo. És a dir, dues traduccions de l'anglès i dues del castellà.¹³

els llibres més venuts Semana anterior: 28 gener a la 5ena N. Llibres a la llista

Laslibrerías consultadas: Madroñera Salamanca; Rapsodia Casa del Libro; La Central; El Corte Inglés; FNAC; Llibre Alternatiu; 1908 Cerdà; Círculo Español; Librería 23; Media Point de Llibre; Subdel; Llar del Llibre; Tangoma; La Casanova; VÍdencia; Librería

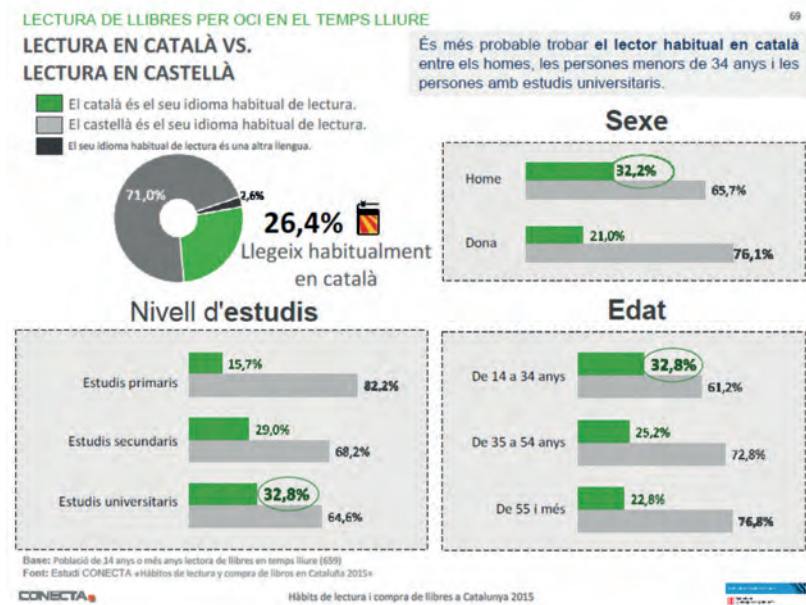
Ficció castellà		Ficció català	
1	El laboratorio de los espíritus 1/9 Carlos Ruiz Zafón, Planeta. Una investigadora, Alicia Gris, indaga sobre la desaparició d'un ministre franquista	1	El último de los espíritus 1/9 Carlos Ruiz Zafón, Columna. Una investigadora, Alicia Gris, indaga sobre la desaparició d'un ministre franquista
2	Patria 5/18 Fernando Aramburu, Tusquets. Dues famílies basques veuen erosionada la seva relació a causa de la violència	N/-	La señora Stendhal N/- Rafel Nadal, Columna. La història d'una família republicana de Girona humiliada pels vencedors de la guerra
3	Todo esto te da 2/11 Dolores Redondo, Planeta. Un escriptor famós descobreix, després d'un accident, la doble vida del seu company	3	El elefante del año 3/10 Dolores Redondo, Columna. Un escriptor famós descobreix, després d'un accident, la doble vida del seu company
4	Falcó 4/13 Arturo Pérez-Reverte, Alfaguara. Espanya, 1936. Un espia capitaneja una operació de rescat de José Antonio	4	El hombre de la tierra 2/19 Ildelfonso Falcones, Rosa dels Vents. Hugo Llor fa carrera com a vintater
5	Los herederos de la tierra 3/19 Ildelfonso Falcones, Grijalbo. Hugo Llor fa carrera com a vintater	5	Argelagues 5/14 Gemma Ruiz, Proa. Tres dones lluiten per obrir-se camí en el món fabril
6	Tú no eres como otros hombres 4/11 Angelika Schrobdsorff, Perifèrica/Errata Naturae. Angelika explica la història de la seva mare, que vol viure al seu aire	6	Allò que va passar a Cardós 6/19 Ramon Salceña, Proa. Relat al voltant d'una d'hidroelèctrica, amb històries entrecretades
7	Animales fantásticos y dónde... N/- J.K. Rowling, Salamandra. Guió de la cinta sobre un zoòleg de la maleta del qual escapen animals fantàstics	7	Tú no ets una mare com les altres 4/6 Angelika Schrobdsorff, La Campana. Angelika narra la història de la mare.
8	Manual para mujeres de la... 10/12 Lucía Berlin, Alfaguara. Els millors rellats d'una autora amb fama de maledida	8	Les il·lusions elementals N/- Ponç Puigdevall, Edicions 62. Un escriptor que fugí del provincialisme cau en la indigència i passa gana
9	El abogado rebelde -/5 John Grisham, Plaza y Janés. Rudó assumeix clients que ningú no vol defensar	9	Des del balcó N/- Teresa Muñoz, Ara Llibres. Angela s'installa en un pis vell del barri gòtic que conserva l'ambient de postguerra
10	El asesinato de Sócrates 8/11 Marcos Chicot, Planeta. Intriga històrica a la Grècia del gran segle V a.C.	10	La parella del costat N/- Shari Lapena, Rosa dels Vents. Un nadó desapareix quan la mare surt a sopar

Foto 2. *La Vanguardia*, 28-01-2107

13. Els objectius de l'informe són conèixer els aspectes concrets del comportament lector relatius a la lectura de diversos mitjans —llibres, diaris, revistes, còmics i textos a internet—, centrant-se especialment en la lectura de llibres i en la lectura en temps lliure, i en diversos suports, a més d'identificar la llengua de lectura, la freqüència, les preferències, els motius, els llocs, la lectura durant la infància, les vies d'accés als llibres, la compra de llibres, l'assistència a biblioteques i l'ús del temps lliure. Com a novetat en l'edició del 2015 s'han inclòs algunes preguntes noves amb l'objectiu d'aprofundir en la lectura en català. La tècnica de recollida d'informació és l'entrevista telefònica duta a terme mitjançant el sistema CATI, seguint un qüestionari estructurat. La població a investigar: individus de més de 10 anys residents a Catalunya. Dates de camp: el treball s'ha dut a terme de maig a desembre de 2015. Mostra: s'han realitzat un total de 1.200 entrevistes.

Començar amb aquestes referències ens ajuda a contextualitzar la informació que aporta l'estudi sobre la lectura en català relacionada amb el nivell d'estudis i edat (CONECTA 2016: 69).

Gràfic 3. Lectura en català vs. castellà

Font: CONECTA (2016: 69)

2.2. LA LITERATURA I ELS INFANTS

La lectura és una de les activitats considerades secundàries per la majoria d'infants i joves. Aquesta afirmació no és una opinió, és la conclusió de diferents estudis. Per exemple, en l'estudi realitzat a Catalunya durant el curs 2008-2009,¹⁴ possiblement la dada més cu-

14. L'estudi «Hàbits de lectura dels infants i joves de Catalunya», que actualitza dades del 2004, el va realitzar el Consell Català del Llibre per a Infants i Joves du-

riosa de l'enquesta és que, de les nou activitats que s'hi proposen, llegir es col·loca entre les que menys agraden a infants i joves, només la puntuen per davant de dormir o fer la migdiada i ordenar l'habitació.¹⁵ I la més preocupant és que mostra una tendència a la davallada de l'hàbit de lectura dels infants i joves amb xifres que són similars a les de l'informe PISA o les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (2010) de l'enquesta de consum i pràctiques culturals infantils (2007-2008), en la qual un 32,7% de la població de 10 a 14 anys contesta que el grau en què trobaria a faltar la lectura en cas de no llegir seria gens i un 50,4%, una mica. Les dades més recents de l'estudi Conecta (2016: 67) sobre la lectura del 2015 no són tampoc gaire satisfactòries.

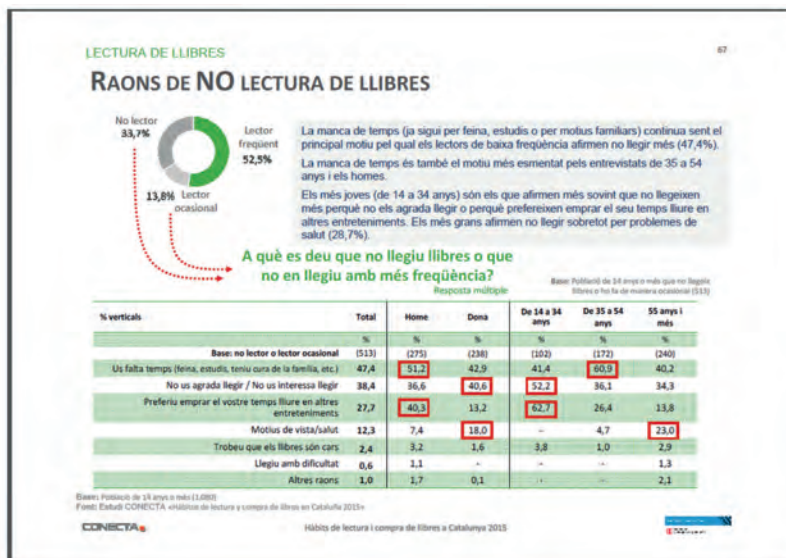
En relació amb aquests resultats, no podem oblidar les dades que aporta el darrer informe PISA (2010), ja que són contundents: la diferència crucial entre els estudiants que tenen un bon rendiment en l'avaluació de lectura i els que tenen un rendiment baix rau en el fet que els primers llegeixen diàriament per plaer a casa. Una de les dades més interessants diu que el 72% dels estudiants que pertanyen a classes socials socioeconòmicament altes llegeix diàriament per plaer. Per contra, aquesta xifra baixa notablement quan es tracta d'estudiants desfavorits: només un 56% diu que ho fa. A més, quan l'informe compara les xifres entre el 2000 i 2009, les distàncies augmenten considerablement. La mitjana d'estudiants que van dir llegir diàriament

rant el curs 2008-2009. La data de publicació va ser el 18 de febrer de 2010. L'obtenció de les dades prové d'una anàlisi quantitativa sobre els hàbits i l'entorn de lectura dels infants i joves de Catalunya mitjançant la realització de tres consultes: a) Enquesta a 1.200 infants i joves d'edats entre 12 i 16 anys, segmentada en tres grups per a conèixer l'evolució de la pràctica i l'entorn de lectura: 400 alumnes de 6è d'educació primària, 400 de 2n d'ESO, i 400 de 4t d'ESO. La consulta s'ha fet de forma presencial en el centre escolar. b) Enquesta a 400 persones que actualment tenen fills d'edats entre 6 i 16 anys, seleccionades aleatòriament i estratificades segons gènere i distribució geogràfica. c) Enquesta a 400 professors que tenen responsabilitat en la gestió dels respectius centres d'ensenyament. L'estudi complet pot consultar-se a: <<http://www.clijcat.cat/consell/descarregues/estudis/Conclusionsrecomanacions2009.pdf>>.

15. Els resultats són els següents: 1) sortir amb els amics, 2) escoltar música, 3) xatejar, jugar i navegar per Internet, 4) fer esport, 5) veure pel·lícules, 6) veure la tele, 7) llegir, 8) dormir o fer la migdiada i 9) ordenar l'habitació.

per plaer baixa en cinc punts percentuals durant el període; 22 països dels 34 van experimentar una disminució en el percentatge d'alumnes que llegien per plaer entre 2000 i 2009 (PISA, 2010).

Gràfic 4. Raons de no lectura de llibres

Font: CONECTA (2016: 67)

2.3. LA LITERATURA I ELS MITJANS SOCIALS

Gabriel Zaid (2012) titula un dels capítols del seu llibre *Leer* amb el provocador enunciat «Organitzats per no llegir». Zaid declara que la vida literària provoca tantes extensions socials que no deixen temps per a la lectura: «Paradòjicament, las actividades que dominan la “vida literaria” son las que prosperan sin necesidad de leer». Zaid reproduceix la conversa que va tenir amb un editor holandès sobre com era possible que les editorials publiquen llibres sense llegir i la resposta va ser rotunda: perquè no estem organitzats per llegir, sinó per assolir fites de creixement, producció, vendes o rendibilitat.

A les propostes de Zaid, podríem afegir-hi les actuacions als mitjans socials que han substituït la dedicatòria al llibre comprat per la foto del «Jo soc aquí», les polítiques públiques de lectura per una mena de polítiques de relacions socials i de l'espectacle; en definitiva, per unes accions que han canviat la quantitat per la qualitat. Un bon exemple són les notícies que generen les diferents celebracions de la Diada de Sant Jordi, en què l'èxit es mesura pel nombre de llibres venuts, el nombre de visitants, el nombre d'escriptors que signen, etc.

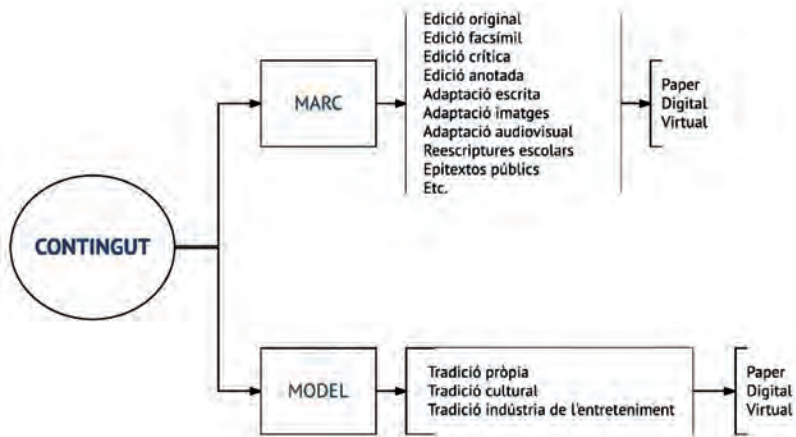
2.4. LA LITERATURA I LA DESMATERIALITZACIÓ DEL CONTINGUT

Castellanos (2002, citat a 2013: 65) escriu que la situació de crisi de les Humanitats no prové tant d'allò que aquestes aporten sinó de tot aquest context local i internacional en què ens trobem. Per exemple, un aspecte clau provocat en part per la cultura digital és l'anomenat «desmaterialització del contingut». L'entorn digital ens ha obligat a enfrontar-nos a nous reptes, possiblement, el més important és trencar un tàndem històric i diferenciar entre la concepció del llibre-com a-suport del llibre-com a-text.

De manera molt resumida, presentem un exemple de com ha canviat l'ensenyament de la literatura en tots els nivells educatius, però sobretot l'universitari. El gràfic 5 resumeix com un contingut literari pot ser consumit sota la forma dels diferents marcs i a partir de models basats en tradicions pròpies i alienes. Partim de la proposta de Bhaskar (2014) desenvolupada per Lluch (2015 i 2017) per diferenciar entre «marc», entès com allò que el contingut omple, i el «model», és a dir, les formes o construccions anteriors que fem servir com a objectes d'imitació.

Aquesta desmaterialització de continguts té una importància fonamental en l'ensenyament de la literatura a la universitat. Exemplifiquem aquesta afirmació: quan el professor de literatura presenta una obra com *Tirant lo Blanc*, uneix contingut a un format concret, el de la seua tradició literària, però el bagatge cultural, educatiu i industrial que porta l'estudiant li ha proporcionat aquest contingut amb marcs diferents (vegeu el gràfic 6) que canvien, en alguns casos de manera absoluta, el contingut.

Gràfic 5. Contingut, marc i model

Font: Elaboració pròpia

Gràfic 6. El contingut de *Tirant lo Blanc*, els marcs i models

Font: Elaboració pròpia

2.4. RESULTATS

Iniciava aquest apartat amb el dubte de si és responsabilitat de la universitat reformar o incidir de manera directa sobre aquest context o si la responsabilitat recau en altres actors de l'ecosistema cultural, lector i literari. Possiblement, les respostes depenen de qui conteste la pregunta. Amb tot, des de la universitat podem promoure i dur a terme projectes d'investigació i pràctiques (com els que hem portat endavant des de les universitats de València i Alacant, vegeu LLUCH *et al.* 2017) que allunyen les polítiques públiques de les opinions, les apreciacions o les ocurrències. El problema és que necessitem dades i col·laboració de les entitats, la responsabilitat de les quals és gestionar les polítiques públiques de lectura i lectura literària, i aquesta manca d'informació fa difícil dur endavant una investigació amb garanties. En una altra línia, Pere Martí i Jaume Aulet (2015), en la seua intervenció en el II Simposi, proposaven potenciar d'una manera profunda la literatura en les proves de tot tipus, principalment, en les d'accés al sistema universitari.

Jordi Llovet (2011: 209) afirmava que la universitat ha de fornir la societat dels professionals que aquesta necessita per a la bona marxa de molts nivells del seu funcionament i de la vida quotidiana, i la societat ha de protegir i promocionar la formació de tots els estudiants. Ara bé, com entén la societat aquesta protecció dels estudis que tenen a veure, d'una manera directa i clàssica, amb el progrés econòmic o material? Pàgines més endavant (LLOVET 2011: 230), trobem la resposta quan diu que el millor servei que podrien fer les facultats lletrades a la societat consistiria simplement a convertir els estudiants en persones prou armades intel·lectualment per poder fer front a l'amenaça de disgregació de la sobirania intel·lectual que plana per damunt de l'individu contemporani.

Però quina responsabilitat té la universitat quan la persona formada opta pel camí de la banalitat, quan valora l'instant enfront de la continuïtat, la superfície enfront de la profunditat o el gaudi instantani enfront de l'esforç? El problema d'ensenyar a llegir textos literaris és que és un tema sobre el qual tothom creu tenir criteri i sabers per dir-ne alguna cosa, més encara quan la nostra tradició està orientada a

l'assaig i no a la investigació i a la ciència, quan aporta impressions i opinions i no dades. Personatges amb professions alienes a la investigació i a l'estudi de la literatura o la lectura ocupen un espai excessiu en el debat públic i la nostra feina docent i d'investigació és massa lenta, profunda i difícil per poder-la resumir en un tuit.

3. LES INCERTESES

Després de llegir el que han escrit Jordi Castellanos (2013), José Antonio Escrig (2005), Miguel Ángel Garrido (2000: 317-347), Jordi Llovet (2005 i 2011), Tzvetan Todorov (2009) o les intervencions dels simposis anteriors sobre què és i què ha estat l'ensenyament de la literatura a la universitat i la relació que ha tingut amb els nivells anteriors, no sé si podem aportar noves idees al debat.

Diria que la lectura de les obres clàssiques de la nostra cultura i de la universal ens situa davant dels mons, dels referents, de les tensions que han impregnat el nostre passat, que han conformat el present i que es projecten cap al futur. Però exactament això va escriure Jordi Castellanos el 2005 (CASTELLANOS 2013: 83).

Diria que és fonamental donar de seguida als nostres fills una educació en aquestes belles lletres, mentre el seu esperit encara és lliure de neguits i de vicis. Però això ja ho va dir Erasme de Rotterdam (qui a la vegada citava Quintilià) en *Eduqueu els infants ben aviat en les lletres*.¹⁶

Diria que hi ha un ampli acord sobre la complexitat de l'ensenyament de la literatura a la universitat per les enormes cares de l'objecte d'estudi, les múltiples metodologies que cal dominar per poder analitzar-lo i pels grans obstacles que hem d'abordar com a institució. I que aquesta tasca només la podem dur a terme si aprenem a explicitar els problemes i a compartir propostes i reflexions. Però això ja ho van dir Xavier Fontich i Montserrat Vilà (2015: 177) sobre l'ensenyament de la llengua a l'educació secundària en el II Simposi. Diria que la qualitat de la societat que construïm depèn del lloc que ocupa la lec-

16. Traduït per Laura Cabré al català i editat per Adesiara el 2015.

tura literària; però això ja ho va dir Josep Maria Tatjer (2015: 26) en el parlament d'inauguració del simposi anterior.

Així doncs, si és cert el que afirmem, escrivim, compartim i repetim, per què encara fem les mateixes preguntes? Possiblement, perquè la universitat té un valor social, però no la capacitat d'influència sobre la societat, l'Administració o les polítiques culturals.

4. PROPOSTES

Després d'haver contestat algunes preguntes que aporten dades concretes sobre l'ensenyament de la literatura a la universitat, de formular alguns dubtes sobre la presència de la lectura i la lectura literària entre els ciutadans, no voldria acabar sense fer quatre propostes.

En primer lloc, necessitem ampliar i donar profunditat a un espai de reflexió del professorat de literatura catalana de tot l'àmbit lingüístic, dels diferents nivells educatius i de les àrees relacionades. Des d'aquest espai, cal escoltar les veus d'aquelles institucions relacionades amb la lectura i la cultura. Podríem iniciar el treball responnent tres preguntes des de la filologia i la didàctica que hauríem d'ajudar a respondre com a formadors dels formadors que s'ocupen de l'ensenyament planificat de la lectura literària a l'educació no obligatòria (LLUCH i ZAYAS 2015: cap. 2): quins coneixements són necessaris perquè els lectors puguin interpretar i donar sentit al present a uns textos que van ser escrits en altres contextos?, quins són els textos en què s'ha de basar l'educació literària?, i quines activitats d'aprenentatge són pertinents? En aquest espai de reflexió caldria plantejar també algunes qüestions fonamentals com, per exemple, si la universitat ofereix formació a l'alumnat per distingir entre literatura i paraliteratura, entre l'original i la repetició o sobre el nou ecosistema literari en el mon virtual.

La segona proposta ha estat reiterada en diferents fòrums: la reivindicació dels nostres clàssics. Jordi Castellanos afirmava el 1997 (citada a 2013: 45) que la nostra burgesia mai no s'ha preocupat de veritat de proporcionar al conjunt social uns referents culturals, de bastir una imatge totalitzadora de la pròpia societat, amb els seus referents cul-

turals i literaris... Més encara, que els nostres clàssics han d'estar a cada moment autoreivindicant-se com a tals i acabava amb una afirmació contundent: «només les grans cultures tenen grans clàssics». En aquest context, quin és el paper de la universitat, repetim la seua proposta: «l'establiment de ponts de diàleg entre el passat i el present de l'única manera eficaç possible. Intentant rigorosament de conèixer i entendre el passat i d'establir les seves línies evolutives. [...] Prescindir del sentit històric i, doncs, de la comprensió de l'obra com a producte allunyat del nostre univers cultural, provoca la disfunció entre l'obra i el sistema literari i referencial que posa en funcionament. Ahistoricitat i atemporalitat poden convertir una obra d'art, qualsevol que sigui la via de la representació, en una raresa incomprendible» (CASTELLANOS 1997 citat a 2013: 49).

Per això, és important formar els nostres estudiants per poder donar resposta als nous reptes que la societat ens planteja per intervenir en les polítiques públiques de lectura. Un bon exemple és la proposta de Carme Gregori (LLUCH *et al.* 2016) en *El Pla Valencià del Llibre i la Lectura* per treballar la lectura literària lligada al territori a través de les cases d'autors, les rutes literàries o el turisme cultural.

Així doncs, la tercera proposta és una conseqüència de l'anterior, és important iniciar línies d'investigació per trobar formes possibles d'educació literària que, a banda de crear lectors competents i implicats amb l'hàbit de llegir durant la seua etapa d'escolarització obligatòria, siguen després fidels consumidors de la cultura i del coneixement que la bona literatura genera, i que siguen, alhora, crítics, documentats i cultes.

Això significa que la universitat té una responsabilitat en la creació de públics. Per tant, la quarta proposta seria establir un pla de col·laboració i de diàleg amb les institucions responsables de les polítiques públiques de lectura literària per, com a investigadors, dissenyar-les, acompanyar-les, avaluar-les i millorar-les amb un objectiu clar: la creació d'un públic imprescindible capaç de llegir i valorar la literatura. I, com a docents i formadors dels futurs treballadors de la literatura, entendre que un filòleg és també un creador de públics lectors.

5. CONCLUSIONS

Aquesta revisió i anàlisi de dades, de documents i reflexions prèvies ens porta a una conclusió fonamental: en el moment actual perilla la lectura dels clàssics, de qualitat, diversificada, en llengües diferents del castellà i l'anglès; en definitiva, una lectura que difícilment et recomanaria Amazon o Goodreads. I permeteu-me acabar de nou amb unes paraules de Jordi Castellanos de 2002 (2013: 65): «una situació de crisi és una situació de replantejaments. Potser mai no tornarem a tenir l'ocasió per replantejar els estudis i la investigació en les nostres àrees per tal de convertir-les en eficaces i influents». Quinze anys més tard només espere que no siga tard.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AULET (2012): Jaume Aulet i Amela i Pere Martí, «Entre la legalitat i la realitat», dins: Daniel Casals i Francesc Foguet (eds.), *La llengua i la literatura catalanes a les aules del segle XXI*, Barcelona: UAB, Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana de Llengua i Literatura, p. 47-63, <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000183/00000040.pdf>.
- BHASKAR (2014): Michael Bhaskar, *La màquina de contenidos*, Mèxic: FCE.
- CASTELLANOS (2013): Jordi Castellanos, *Literatura i societat. La construcció d'una cultura nacional*, Barcelona: L'Avenç.
- CONNECTA (2016): Connecta, *Hàbits de lectura i compra de llibres a Catalunya 2015*, Barcelona: Generalitat de Catalunya. <http://cercles.diba.cat/documentsdigitals/pdf/E160050.pdf>
- DANÉS (2015): Francesc Danés Andreu, «Parlaments d'inauguració», dins: Daniel Casals i Francesc Foguet (eds.), *Raons de futur*, Barcelona: UAB, Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana de Llengua i Literatura, p. 17-20, <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000218/00000099.pdf>.
- ESCRIG (2005): José Antonio Escrig, «Escenarios del debate sobre la historia literaria», dins: Luís Beltrán Almería (comp.), *Teorías de la historia literaria*, Madrid: Arco Libros, p. 23-44.
- FONTICH (2015): Xavier Fontich Vicens i Montserrat Vilà Santasusana, «L'ensenyament de llengua a l'educació secundària: proposta d'un marc per a la reflexió», dins: Daniel Casals i Francesc Foguet (eds.), *Raons de futur*, Barcelona: UAB, Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana de

- Llengua i Literatura, p. 157-182, <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000219/00000006.pdf>.
- GARRIDO (2000): Miguel Ángel Garrido, *Nueva Introducción a la teoría de la literatura*, Madrid: Síntesis.
- GINEBRA (2015): Jordi Ginebra, «La Coordinadora d'Estudis Universitaris de Filologia Catalana», dins: Daniel Casals i Francesc Foguet (eds.), *Raons de futur*, Barcelona: UAB, Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana de Llengua i Literatura, p. 217-222, <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000219/00000008.pdf>.
- IDESCAT (2010): Institut d'Estadística de Catalunya, *Enquesta de consum i pràctiques culturals infantils 2007-2008*, Barcelona: Generalitat de Catalunya. <http://ir.uv.es/1jnFTUG>
- LITTAU (2008): Karin Littau, *Teorías de la lectura*, Buenos Aires: Manantial.
- LLOVET (2005): Jordi Llovet *et al.*, *Teoría literaria y literatura comparada*, Barcelona: Ariel.
- LLOVET (2011): Jordi Llovet, *Adéu a la Universitat. L'eclipsi de les humanitats*, Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- LLUCH (2015): Gemma Lluch i Felipe Zayas, *Leer en el centro escolar. El plan de lectura*, Barcelona: Octaedro.
- LLUCH (2017): Gemma Lluch, «Los jóvenes y adolescentes comparten la lectura», dins: Francisco Cruces (dir.), *Maneras de leer. Diversidad y transformaciones de la lectura en el siglo XXI*. Madrid: Paidós y Fundación Telefónica, cap. 2.
- MARTÍ (2015): Pere Martí i Bertran i Jaume Aulet i Amela «El Currículum de literatura. Del batxillerat a la universitat», dins: Daniel Casals i Francesc Foguet (eds.), *Raons de futur*, Barcelona: UAB, Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana de Llengua i Literatura, p. 105-127, <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000219/00000004.pdf>.
- PISA (2010): *PISA 2009 Results: Executive Summary* OECD <<http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/46619703.pdf>>
- TATJER (2015): Josep M. Tatjer i Montaña, «Parlaments d'inauguració», dins: Daniel Casals i Francesc Foguet (eds.), *Raons de futur*, Barcelona: UAB, Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana de Llengua i Literatura, p. 25-28.
- TODOROV (2009): Tzvetan Todorov, *La literatura en perill*, Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- ZAID (2012): Gabriel Zaid, *Leer*, Mèxic: Océano Travesía.

APÈNDIX

FB. Crèdits de formació bàsica

OB. Crèdits obligatoris

Universitat Autònoma de Barcelona	
<i>Assignatura</i>	<i>Crèdits</i>
Literatura catalana del segle xx	FB 12
Literatura comparada	FB 6
Literatura catalana medieval	OB 12
Novella catalana del segle xx	OB 6
Literatura catalana moderna	OB 6
Poesia catalana del segle xx	OB 6
Literatura catalana del segle XIX	OB 6
Novella i prosa catalanes del segle xv	OB 6
Poesia catalana medieval	OB 6
Poesia catalana i Romanticisme	OB 6
Per obtenir una menció, s'han de cursar, com a mínim, 30 crèdits (cinc assignatures) vinculats a cada itinerari. S'ofereixen dues mencions de literatura: Menció de Literatura Catalana i Menció de Literatura Comparada.	

Universitat de Barcelona	
Anàlisi de textos catalans (poesia, teatre i narrativa)	FB 6
Literatura catalana: èpoques literàries	FB 6
Literatura catalana: terminologia i metodologies	FB 6
Literatura	FB 6
Literatura catalana del Renaixement	OB 6
Literatura catalana: crítica textual	OB 6
Literatura catalana: els grans valors literaris del segle xv	OB 6

Literatura catalana: Realisme i Naturalisme	OB 6
Literatura catalana: Romanticisme i Renaixença	OB 6
Bernat Metge i la literatura del segle XIV	OB 6
El Modernisme	OB 6
El Noucentisme i les avantguardes	OB 6
Els orígens de la literatura catalana (trobadors, Llull, cròniques)	OB 6
Literatura catalana del Barroc i de la Il·lustració	OB 6
Literatura catalana: poètiques classicistes	OB 6
Literatura catalana: poètiques contemporànies	OB 6
OT 30crèdits	1/5

Universitat de les Illes Balears	
Introducció als estudis literaris	FB 6
Introducció a la literatura catalana	FB 6
Literatura catalana del segle XX	OB 6
Teoria de la literatura	OB 6
Literatura catalana medieval	OB 6
Literatura comparada	OB 6
Literatura catalana del Renaixement, Barroc i Neoclassicisme	OB 6
Teoria del folklore	OB 6
Literatura catalana dels períodes romàntic i realista	OB 6
Etnopoètica catalana	OB 6
Aproximacions interdisciplinàries a la literatura	OB 6
Literatura universal i literatura catalana: espais de confluència	OB 6
Tendències de la literatura catalana actual	OB 6
Itinerari: Literatura i Cultura. Llengua i Literatura Catalanes: 30 crèdits	

Universitat Rovira i Virgili	
Literatura	FB 12
Literatura i societat	FB 6
Creació catalana contemporània (segle xx)	OB 6
Literatura romànica	OB 6
Romanticisme i Realisme (segle XIX)	OB 6
Etnopoètica	OB6
Literatura catalana tardomedieval i moderna	OB 6
Crítica literària catalana	OB 6
Literatura catalana medieval	OB 6
Optatives 30 crèdits	2/6
<p>Menció de Redacció i Edició de Textos Catalans. Aquesta menció, de 30 ECTS, comporta una formació des de diversos vessants pràctics i aplicats: taller d'escriptura literària de ficció i assagística, ortotipografia, correcció de textos, edició crítica de textos i edició en tota mena de formats, fins i tot els més actuals.</p> <p>Menció de Cultura Clàssica. Des del grau de Llengua i Literatura Catalanes es pot seguir, mitjançant les optatives, un itinerari de 30 ECTS en cultura clàssica.</p>	

Universitat de València	
Teoria de la literatura	FB 6
Anàlisi i crítica de la narrativa catalana	OB 6
Anàlisi i crítica de la poesia catalana	OB 6
Anàlisi i crítica del teatre català	OB 6
Literatura catalana medieval i moderna	OB 6
Literatura catalana medieval	OB 12
Literatura catalana de l'edat moderna	OB 6
Literatura catalana contemporània	OB 6
Gèneres contemporanis	OB 18
Optatives 30 crèdits	4/9